فەلسەفەی ڕەمەزان و ب□□ژبوون.. ئاراس سەعید

فەلسەفەی “بەڕۆژوو بوون”

ڕێگە چارەیەکی ئایینیە بۆ هەستکردن بەئازارەکانی ئەوانیتر. لێکۆڵینەوەی دەروونیەکان ئەوەیان سەلماندووە کەمر□ق ب□سروشت (empathy) سروشتکردی تێدایە. واتا: هەستکردن بەئازارەکانی ئەوانی تر، ئەویش لەڕێگەی ڕوودا□و□ مر□ق ئیمپایتیەکانی کارادەبن. ڕوداو ئاڕاستی□ی شتەکان دەگۆڕێت، مر□ق کاتێک ڕووبەرووی ئازارێک دەبێتەوە درک بەئازاری ئەوانی تر دەکات.

زۆربەی ڕوانگە ئاکارییەکان لەسەر ئەو وتەیەی مەسیح ک□ک□ن کە دەڵێت: “چیت پێخۆشە بۆخۆت بۆ براکەشت پێتخۆش بێت”. ئەمە لای (ئیمانیۆل کانت) دەگاتە لووتکەو دەڵێت:” کاتێک مامەڵەیەکی دروست ئەنجام دەدەیت، بتوانی مامەڵەکەت بکەیتە مامەڵەیەکی جیهانی”. واتا: کاتێک مامەڵەکەت دروستە، ئەگەر ئەوانی تریش هەمان کردە بەرانبەر تۆ ئەنجام بدەن ئازار نەچێژیت. ڕونتر چیت بۆ خۆت پێخۆشە بۆ ئەوانی تریش پێتخۆش بێت.

“ئایین” بەرزکردنەوەی نەقڵە بەسەر ئەقڵدا و بەڵام ڕێگەچارەی کۆمەڵێک کێشەو گرفتی کۆمەڵایەتی دەکات، بەجۆرێک پەیڕەوکارانی ئایینەکە دەبێت تەسلیمی بن.

بەڕۆژوو بوون ڕێگە چارەیەکی ئایینیە بۆ پەیڕەوکارانی تا لەڕێگەیەوە هەست بەبرسێتی و ئازارەکانی ئەوانی تر بکەن.

ئایین نەریتێکی کۆمەڵایەتیە لەدەرونی تاکدا مۆڕاڵ دەستەبەر دەکات. بەڵام(ماکس ڤێبەر) بەڕوونی جەختی لەسەر ئایینی ئیسلام کردۆتەوە و دەڵێت؛ “ئایینی ئیسلام جگە لەجەختکردنەوە لەسەر جیهانی دوای مەرگ، هیچ ڕێگە چارەیەکی بۆ ڕێکخستنی کۆمەڵگا پێ نیە”.

لێرەدا ڕوانگەی ڤێبەر و لە کانتەوە نزیکە، جەختکردنەوە لەسەر دونیای دوای مەرگ، واتا ئەوە ڕەسەنێتی مر□ق نیە، لەخۆیدا چاکەکارە بەڵکو وەکو کەسێکی سودگەراو ئامانجگەرا، لەپێناوی پاداشتا چاکە ئەنجام دەدات، (کانت) دەربارەی مرۆڤی ئایینی بەم جۆرە دواوە و دەڵێت؛ ئێمە دەبێت خۆشەویستیمان بۆ خودا لە پێناوی خۆش ویستنی خودا بێت، نەک لەپێناوی پاداشتدا.

بەقەولی (مارکسیش):”ئایین ئەفوینی گەلانە” چونکە ئایین هاوتایی ترياک خۆشی و چێژێک بەمر□ق د□بەخشی، بەڵام لەخۆی نامۆی دەکات.

مرۆڤی ڕەسەن پێویستە بەسروشت چاکەکاربێت، نەک لەپێناوی

قازانجکردندا، مر□ق پ□ویستە هەست بە بەرپرسیاری بەرانبەر ئەوانی تربکات، چونکە هەڵهاتن لە بەرپرسیارێتی هەڵهاتن□ لەخود، نەک لەڕێگەی ئایین و بەڕۆژووبونەوە بۆ ماوەیەکی کاتی هەست بەئازاری ئەوانی تربکات.
پەیڕەوکارانی ئایین لە جەوهەردا چاکەکارنین و بەرپرسیارێتی سوبێکتی مر□قی باوەڕدار نیە، بەڵکو کردیەکی پاسیقی سەپێنراوە، لەلایەن خودایەکی دەسەڵاتی ڕەهاوە، مر□قی باوەڕدار ناتوانێت بەرپرسیاربێت بەرانبەر ئەویتر تر، بەڵکو لەسیاقی ئاینداراندا بەرپرسیار دەبێت، ئەگەر لەتوراس و شەرعیەتی ئایین قوڵبینەوە چاکەکردنی ئەرک نیە، بەڵکو خێرە، مر□ق م□رجە خێرەکەی بدات بەو کەسانەی پێ ی دەشێت، پێشیان لەمیانەی باردۆخی کۆمەڵایەتیەوە نا، بەڵکو لەئاستی ئایینیدا سنوردار دەبێت، ئەوکەسی خێری پێ دەشێت، دەبێ مسوڵمان بێت، نوێژبکات...هتد. ئەگەر بگەڕێنەوە بۆ لای مارکس: ” تریاکە” بەقەولی “سپینوزا” چرکەساتێکێ شادە، نەک غەمگین. بە ڕۆژبوون ساتێکی شادە. ڕۆژووان شادە بەوەی کە لەپەیوەندیەکی ڕوحی دایە لەگەڵ هێزێکی ئەوپەڕ سروشتی و ئەوی لەخۆی ڕازیکردووە. بەڵام ئەم شادبوونە سەردەکێشێت بۆ نامۆبوونی مر□ق ل□جیهانی مات□ی□□و□ بۆ ئایدیاڵ.
مر□ق کاتێک لە پەیوەندی□کی ئایینیدایە، نامۆ دەبێت لەسروشت و جیهان و جەوهەری خۆی، ئایین دابڕانی بیرکردنەوەی مر□ق□ ل□جیهانەوە بۆ جیهانی پاش مەرگ.

ئایین لەڕێگەی یۆتۆپیاکانیەوە پاداشتی بۆ ژینی زەلیلی و ڕیسوای مر□ق داناوە، کە پەیامبەر دەڵێت: “زۆرینەی بەهەشتنشین هەژارانن”. کەواتە بەهەژاری بژێ و لەچەندین دەقیشدا هاتووە خودا سزای بۆ ستەمکاران دانەوە، ئەمە دابڕانی مرۆڤە لە دوونیا و درکردنی بەهێزەخودیەکانی خۆی، کە مر□ق بزوێنەری مێژووە و توانایی نواندنی کردەو گۆڕانکاری هەیە، بەڵام لەدیدی ئەوەوە، واتا بیرکردنەوەی (تیۆلۆژی و ئایینی)دا خودا بزوێنەری مێژوو و جیهانە، خودایەک هەیە، سزای ئەوانی تر دەدات و هەرگۆڕانکاری□کیش کە ڕونادات حیکەمەتی تێدایە، بۆیە پێویستە ناشکور نەبێت و بیر لەژیانی دوونیای نەکاتەوە، چونکە ژیانێکی زوو تێپەڕە.

ئاراس سەعید